

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА
ГЕОГРАФІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА ГЕОГРАФІЇ УКРАЇНИ**

На правах рукопису

УДК 911.3

**РОЗВИТОК АКТИВНОГО ТУРИЗМУ В КАРПАТАХ
(НА ПРИКЛАДІ БАЗИ НАВЧАЛЬНИХ ПРАКТИК
«ЯСИНЯ»)**

Галузь знань	10 Природничі науки
Спеціальність	106 Географія
Освітня програма	Економічна географія

Кваліфікаційна робота бакалавра
студентки IV курсу
ОР Бакалавр
Воробйов Ілля Миколайович

Науковий керівник:
кандидат географічних наук
доцент кафедри географії України
Гринюк Олег Юрійович

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ АКТИВНОГО ТУРИЗМУ В ГІРСЬКИХ РЕГІОНАХ.....	5
1.1. Сутність та види активного туризму: понятійно-категоріальний апарат.....	5
1.2. Природно-географічні та соціально-економічні передумови розвитку активного туризму.....	14
1.3. Світовий досвід організації активного туризму в гірських територіях.....	25
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ АКТИВНОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНСЬКИХ КАРПАТАХ.....	29
2.1. Туристично-рекреаційний потенціал Карпатського регіону для активного туризму.....	29
2.2. Інфраструктурне забезпечення та матеріально-технічна база активного туризму.....	34
2.3. Проблеми та перспективи розвитку активного туризму в регіонах.....	37
РОЗДІЛ 3. СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ АКТИВНОГО ТУРИЗМУ НА БАЗІ НАВЧАЛЬНИХ ПРАКТИК «ЯСИНЯ».....	42
3.1. Характеристика діяльності та потенціалу бази навчальних практик «Ясиня».....	42
3.2. Розробка стратегії розвитку активного туризму на базі «Ясиня».....	46
3.3. Економічне обґрунтування та прогнозування ефективності запропонованих заходів.....	50
ВИСНОВКИ.....	53
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	55

ВСТУП

Актуальність роботи. У сучасних умовах розвитку світової економіки туризм займає провідне місце серед найбільш динамічних галузей господарства. Особливої уваги заслуговує активний туризм, який поєднує відпочинок з фізичною активністю та пізнанням природи. Карпатський регіон України володіє унікальним природно-рекреаційним потенціалом для розвитку різноманітних видів активного туризму, включаючи гірський туризм, екотуризм, спортивний туризм та пізнавальний туризм. Особливого значення набуває дослідження можливостей розвитку активного туризму на базі спеціалізованих навчальних закладів, які можуть стати центрами популяризації та професійної підготовки кадрів для туристичної галузі.

Мета дослідження – теоретичне обґрунтування та розробка практичних рекомендацій щодо розвитку активного туризму в Карпатах на прикладі бази навчальних практик «Ясиня».

Завдання дослідження:

- проаналізувати теоретичні основи розвитку активного туризму в гірських регіонах;
- дослідити природно-географічні та соціально-економічні передумови розвитку активного туризму в Карпатах;
- оцінити сучасний стан інфраструктурного забезпечення активного туризму в регіоні;
- охарактеризувати діяльність та потенціал бази навчальних практик «Ясиня»;
- розробити стратегію розвитку активного туризму на досліджуваній базі;
- здійснити економічне обґрунтування запропонованих заходів.

Об'єкт дослідження – активний туризм у Карпатському регіоні України.

Предмет дослідження – напрями та механізми розвитку активного туризму на базі навчальних практик «Ясиня».

Методи дослідження: аналіз і синтез, порівняння, систематизація, статистичний аналіз, SWOT-аналіз, метод експертних оцінок, економіко-математичне моделювання.

Структура роботи. Дослідження складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи становить 57 сторінок.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ АКТИВНОГО ТУРИЗМУ В ГІРСЬКИХ РЕГІОНАХ

1.1. Сутність та види активного туризму: понятійно-категоріальний апарат

Активний туризм як специфічна форма туристичної діяльності займає особливе місце в структурі сучасної туристичної індустрії, поєднуючи в собі елементи рекреації, спорту, пізнання та оздоровлення. У науковій літературі існують різноманітні підходи до визначення сутності активного туризму, що зумовлено його багатогранністю та міждисциплінарним характером досліджень у цій сфері [18].

Теоретичні основи дослідження активного туризму формувалися протягом останніх десятиліть під впливом розвитку теорії рекреації, географії туризму та економіки туристичної діяльності. Фундаментальні праці з організації туризму розглядають активний туризм як один із найперспективніших напрямів розвитку туристичної індустрії, особливо в регіонах з унікальними природно-рекреаційними ресурсами.

Сутність активного туризму полягає в організації туристичної діяльності, що передбачає безпосередню участь туристів у різноманітних видах фізичної активності на природі з використанням природних об'єктів як основного туристичного ресурсу. На відміну від пасивних форм туризму, активний туризм характеризується високим рівнем фізичного навантаження, необхідністю спеціальної підготовки учасників та використанням специфічного обладнання і спорядження.

Понятійно-категоріальний апарат активного туризму включає широкий спектр термінів та дефініцій, що відображають різноманітні аспекти цього явища. Базовою категорією є поняття «активний туризм», яке в туристичній науці розглядається як вид туристичної діяльності, що характеризується активною участю туристів у спортивних, рекреаційних та пізнавальних

заходах із використанням власних фізичних можливостей для подолання природних перешкод і досягнення туристичних цілей [11].

Важливою складовою понятійного апарату є термін «природно-рекреаційні ресурси», що визначає матеріальну основу розвитку активного туризму. Ці ресурси включають природні об'єкти та явища, які можуть використовуватися для організації активного відпочинку та туристичної діяльності. До них належать гірські масиви, водні об'єкти, лісові комплекси, унікальні ландшафти та кліматичні умови [16].

Класифікація видів активного туризму базується на різноманітних критеріях, що дозволяє систематизувати це багатогранне явище. За характером фізичної активності розрізняють наземні, водні, повітряні та змішані види активного туризму. Кожен із цих видів має свої специфічні особливості, вимоги до підготовки учасників та технічного забезпечення [14].

Наземні види активного туризму включають пішохідний туризм, гірський туризм, велосипедний туризм, спелеотуризм, альпінізм та скелелазіння. Ці види характеризуються різним рівнем складності та фізичного навантаження, що дозволяє залучати до участі осіб із різним рівнем підготовки та досвіду. Пішохідний туризм є найбільш доступним видом активного туризму, що не потребує спеціального обладнання та може здійснюватися практично в будь-яких природних умовах.

Гірський туризм займає особливе місце серед наземних видів активного туризму, оскільки поєднує елементи спорту, пізнання та естетичного насолодження гірською природою. Цей вид туризму передбачає подолання гірських маршрутів різної категорії складності з використанням спеціального спорядження та техніки пересування в гірах.

Водні види активного туризму включають рафтинг, каякінг, каноїнг, дайвінг та інші форми активного відпочинку на воді. Ці види туризму особливо популярні в гірських регіонах, де наявні гірські ріки з порогами різної складності, високогірні озера та інші водні об'єкти, придатні для активного туризму [26].

Повітряні види активного туризму представлені парапланеризмом, дельтапланеризмом, стрибками з парашутом та іншими екстремальними видами діяльності. Ці види туризму потребують найвищого рівня підготовки учасників та найсуворішого дотримання заходів безпеки [23].

За тривалістю активний туризм поділяється на короткотерміновий (від кількох годин до одного дня), середньотерміновий (від двох до семи днів) та довготерміновий (понад тиждень). Така класифікація має важливе практичне значення для організації туристичного обслуговування та планування інфраструктурного забезпечення [12].

За рівнем складності розрізняють активний туризм для початківців, досвідчених туристів та професіоналів. Кожен рівень передбачає відповідні вимоги до фізичної підготовки, технічних навичок та досвіду участі в подібних заходах. Це дозволяє забезпечити безпечність туристичної діяльності та максимальне задоволення потреб різних категорій споживачів [18].

Важливою характеристикою активного туризму є його соціальна функція, що проявляється у формуванні здорового способу життя, розвитку фізичних та моральних якостей особистості, зміцненні соціальних зв'язків між учасниками туристичних заходів. Активний туризм сприяє екологічному вихованню та формуванню відповідального ставлення до навколишнього середовища.

Економічна сутність активного туризму полягає в його здатності генерувати доходи для місцевих громад, створювати робочі місця та стимулювати розвиток суміжних галузей економіки. Активний туризм характеризується відносно високою доданою вартістю та мультиплікативним ефектом, що робить його привабливим для регіонального економічного розвитку [20].

Екологічний аспект активного туризму пов'язаний з його потенційним впливом на навколишнє середовище. З одного боку, активний туризм може сприяти збереженню природних екосистем через формування економічних стимулів для їх охорони. З іншого боку, неконтрольований розвиток активного

туризму може призводити до деградації природних ресурсів та порушення екологічної рівноваги [1].

Технологічні аспекти активного туризму включають використання сучасного спорядження, навігаційних систем, засобів зв'язку та безпеки. Розвиток технологій суттєво розширює можливості активного туризму та підвищує рівень безпеки туристичної діяльності [22].

Понятійний апарат активного туризму також включає специфічні терміни, пов'язані з безпекою туристичної діяльності, такі як «управління ризиками», «страхування туристів», «аварійно-рятувальні служби» та інші. Ці поняття відображають особливу увагу, яка приділяється забезпеченню безпеки в активному туризмі [28].

Розвиток понятійно-категоріального апарату активного туризму відбувався поетапно, відображаючи еволюцію самого явища та наукових підходів до його вивчення. Початкові дослідження активного туризму базувалися переважно на спортивно-оздоровчих концепціях, проте з часом понятійний апарат значно розширився, включивши економічні, соціологічні, психологічні та екологічні аспекти [14]. Сучасна термінологія активного туризму формується під впливом глобалізаційних процесів, технологічного прогресу та зміни соціальних потреб суспільства.

Міждисциплінарний характер активного туризму зумовлює складність його термінологічної системи, що включає поняття з різних галузей знань. Географічна наука вносить терміни, пов'язані з просторовою організацією туристичної діяльності, ландшафтознавством та рекреаційним природокористуванням [16]. Економічні науки збагачують понятійний апарат термінами туристичного маркетингу, управління туристичними підприємствами та фінансування туристичної діяльності [11].

Соціологічні дослідження активного туризму ввели в науковий обіг поняття, що характеризують соціальні функції туризму, його вплив на формування соціальних груп та міжкультурну комунікацію. Важливого значення набувають терміни «туристичне співтовариство», «туристична

субкультура», «соціальна інтеграція через туризм», що відображають соціальні аспекти туристичної діяльності [18].

Психологічні дослідження активного туризму формують специфічну термінологію, що описує мотиваційні аспекти туристичної діяльності, психологічні ефекти від участі в активному туризмі та особливості психологічної підготовки туристів. До цієї групи належать терміни «туристична мотивація», «рекреаційні потреби», «психологічна адаптація», «стресостійкість туриста» [21].

Педагогічні аспекти активного туризму відображені в термінах, що характеризують освітні та виховні функції туристичної діяльності. Поняття «туристично-краєзнавча діяльність», «освітній туризм», «виховний потенціал туризму», «туристичні компетентності» підкреслюють важливість активного туризму як засобу навчання та виховання [25].

Регіональні особливості розвитку активного туризму зумовлюють появу специфічних термінів, що відображають місцеві традиції та культурні особливості. В українському контексті важливого значення набувають поняття, пов'язані з козацькими традиціями, народними іграми та змаганнями, традиційними промислами та ремеслами [12]. Ці терміни збагачують загальний понятійний апарат активного туризму національними особливостями.

Стандартизація термінології активного туризму на міжнародному рівні є важливим процесом, що сприяє розвитку міжнародної співпраці в туристичній сфері. Всесвітня туристична організація та інші міжнародні організації працюють над уніфікацією туристичної термінології, що включає і терміни активного туризму [8]. Це особливо важливо для розвитку міжнародного туристичного обміну та забезпечення якості туристичних послуг.

Соціокультурні аспекти активного туризму відображені в понятійному апараті через терміни, що характеризують взаємодію туризму з культурним середовищем. Поняття «культурний ландшафт», «туристична автентичність»,

«культурна спадщина», «етнотуризм» підкреслюють важливість збереження та популяризації культурних цінностей через туристичну діяльність [16].

Еволюція видів активного туризму призводить до постійного оновлення понятійно-категоріального апарату. Нові види активного туризму, що з'являються під впливом технологічного прогресу та зміни соціальних потреб, потребують відповідної термінологічної підтримки. До таких інноваційних видів належать цифровий туризм, віртуальні туристичні подорожі, роботизований туризм.

Екстремальні види активного туризму формують специфічну термінологію, що відображає високий рівень ризику та вимоги до спеціальної підготовки учасників. Терміни «екстремальні види спорту», «адреналіновий туризм», «ризик-менеджмент», «страхування екстремальних видів туризму» підкреслюють особливості цього сегменту туристичного ринку.

Організаційні форми активного туризму відображені в термінологічній системі через поняття, що характеризують різні способи організації туристичної діяльності. Індивідуальний туризм, груповий туризм, самодіяльний туризм, комерційний туризм, клубний туризм представляють різні організаційні моделі, кожна з яких має свою специфіку [19].

Інфраструктурні аспекти активного туризму формують окрему групу термінів, що описують матеріальну базу туристичної діяльності. Поняття «туристична інфраструктура», «рекреаційна інфраструктура», «спортивно-туристичні споруди», «туристичне обладнання» характеризують різні компоненти матеріального забезпечення активного туризму.

Сезонність активного туризму відображена в термінології через поняття, що характеризують часові аспекти туристичної діяльності. Високий сезон, низький сезон, міжсезоння, всесезонний туризм описують різні періоди туристичної активності та їх особливості [13]. Це має важливе значення для планування туристичної діяльності та управління туристичними потоками.

Безпека в активному туризмі формує окрему термінологічну підсистему, що включає поняття оцінки ризиків, попередження нещасних випадків,

рятувальних операцій та медичного забезпечення. Терміни «техніка безпеки», «рятувальні служби», «медична підготовка», «страхування туристів» відображають різні аспекти забезпечення безпеки туристичної діяльності [28].

Кваліфікаційні системи в активному туризмі представлені термінами, що характеризують рівні підготовки учасників та інструкторів. Поняття «туристичні розряди», «інструкторські категорії», «сертифікація гідів», «професійні стандарти» описують систему кваліфікаційної підготовки в галузі активного туризму [18].

Економічні моделі активного туризму відображені в термінології через поняття, що характеризують різні способи фінансування та організації туристичного бізнесу. Туристичні кластери, туристичні дестинації, туристичні продукти, туристичні пакети представляють різні економічні форми організації туристичної діяльності [20].

Маркетингові аспекти активного туризму формують специфічну термінологію, що включає поняття просування туристичних послуг, сегментації ринку, брендингу туристичних дестинацій. Терміни «туристичний маркетинг», «туристичний брендинг», «цільова аудиторія», «туристичний імідж» характеризують різні аспекти маркетингової діяльності.

Інноваційні технології в активному туризмі призводять до появи нових термінів, що описують використання сучасних технологічних рішень. GPS-навігація, мобільні додатки для туристів, віртуальна реальність в туризмі, цифрові туристичні гідів представляють сучасні технологічні тренди в галузі [22].

Екологічні аспекти активного туризму відображені в термінології через поняття сталого туризму, екологічно відповідального туризму, зеленого туризму. Ці терміни підкреслюють важливість збереження навколишнього середовища в процесі туристичної діяльності [1]. Поняття «екологічна місткість», «туристичне навантаження», «рекреаційна деградація» описують вплив туризму на природні екосистеми.

Соціальна відповідальність в активному туризмі формує термінологію, що характеризує етичні аспекти туристичної діяльності. Поняття «відповідальний туризм», «етичний туризм», «справедливий туризм» відображають прагнення туристичної індустрії до соціально відповідальної поведінки [16].

Міжнародна співпраця в галузі активного туризму представлена термінами, що характеризують різні форми міжнародного туристичного обміну. Транскордонний туризм, міжнародні туристичні маршрути, туристичні коридори описують географічні аспекти міжнародної туристичної співпраці [6].

Культурно-пізнавальні аспекти активного туризму відображені в термінології через поняття, що поєднують фізичну активність з пізнанням культурної спадщини. Культурно-спортивний туризм, історико-географічні маршрути, етнографічні експедиції представляють різні форми поєднання активного та культурно-пізнавального туризму.

Медичні аспекти активного туризму формують специфічну термінологію, що включає поняття лікувально-оздоровчого туризму, реабілітаційного туризму, медичного супроводу туристичних груп. Ці терміни підкреслюють важливість медичного забезпечення в активному туризмі [29].

Правові аспекти активного туризму представлені термінами, що характеризують законодавче регулювання туристичної діяльності. Туристичне право, ліцензування туристичної діяльності, страхування туристів, відповідальність туристичних підприємств описують правову основу функціонування туристичної індустрії [3].

Психофізіологічні аспекти активного туризму відображені в термінології через поняття, що характеризують вплив туристичної діяльності на здоров'я людини. Рекреаційний ефект, оздоровчий потенціал туризму, адаптаційні можливості організму підкреслюють медико-біологічну цінність активного туризму [7].

Демографічні аспекти активного туризму представлені термінами, що характеризують участь різних вікових та соціальних груп у туристичній діяльності. Дитячий туризм, молодіжний туризм, туризм третього віку, сімейний туризм відображають специфіку організації туристичної діяльності для різних демографічних груп.

Освітні програми в галузі активного туризму формують специфічну термінологію, що включає поняття професійної підготовки кадрів для туристичної індустрії. Туристична освіта, туристичні компетентності, професійні стандарти, кваліфікаційні вимоги характеризують систему підготовки фахівців [25].

Науково-дослідна діяльність в галузі активного туризму представлена термінами, що описують методи дослідження туристичних явищ та процесів. Туристичне районування, рекреаційне оцінювання, туристичне прогнозування, моделювання туристичних процесів характеризують наукові підходи до вивчення туризму.

Інформаційне забезпечення активного туризму формує термінологію, що включає поняття туристичної інформації, інформаційних систем туризму, туристичної статистики. Ці терміни відображають важливість інформаційної підтримки туристичної діяльності [26].

Якість послуг в активному туризмі представлена термінами, що характеризують стандарти туристичного обслуговування. Якість туристичних послуг, стандартизація в туризмі, сертифікація туристичних підприємств описують системи забезпечення якості в туристичній індустрії [10].

Управлінські аспекти активного туризму відображені в термінології через поняття менеджменту туристичних підприємств, управління туристичними дестинаціями, стратегічного планування розвитку туризму. Ці терміни характеризують управлінські процеси в туристичній сфері [24].

Фінансові аспекти активного туризму представлені термінами, що описують економічні механізми функціонування туристичної індустрії. Фінансування туристичних проектів, інвестиції в туризм, економічна

ефективність туризму характеризують фінансово-економічну основу туристичної діяльності [2].

Регіональний розвиток через активний туризм формує специфічну термінологію, що включає поняття туристичної спеціалізації регіонів, туристично-рекреаційного комплексу, туристичного потенціалу території. Ці терміни підкреслюють роль туризму в регіональному розвитку [4].

Інтеграційні процеси в активному туризмі представлені термінами, що характеризують об'єднання різних суб'єктів туристичної діяльності. Туристичні об'єднання, професійні асоціації, туристичні союзи описують різні форми інтеграції в туристичній сфері [5].

Сучасні тенденції розвитку понятійно-категоріального апарату активного туризму свідчать про його постійне збагачення та ускладнення. Глобалізаційні процеси, технологічний прогрес, зміна соціальних потреб суспільства призводять до появи нових понять та уточнення існуючих термінів. Це вимагає постійного моніторингу розвитку термінологічної системи та її своєчасного оновлення відповідно до сучасних реалій туристичної індустрії.

1.2. Природно-географічні та соціально-економічні передумови розвитку активного туризму

Розвиток активного туризму в гірських регіонах зумовлений комплексом природно-географічних та соціально-економічних факторів, що створюють сприятливі умови для формування конкурентоспроможного туристичного продукту. Природно-географічні передумови включають особливості рельєфу, кліматичних умов, гідрографічної мережі, рослинного та тваринного світу, які в сукупності формують унікальний туристично-рекреаційний потенціал території [6].

Рельєф є основним природно-географічним фактором, що визначає можливість розвитку активного туризму в гірських регіонах. Різноманітність форм рельєфу, наявність гірських вершин різної висоти, схилів різної крутизни, долин, каньонів та інших геоморфологічних утворень створює сприятливі умови для розвитку різноманітних видів активного туризму. Висотна поясність гірських систем забезпечує можливість організації туристичних маршрутів різного рівня складності та привабливості [14].

Особливості гірського рельєфу створюють унікальні можливості для розвитку альпінізму, скелелазіння, гірськолижного спорту, маунтінбайкінгу та інших видів активного туризму. Наявність природних перешкод у вигляді скель, ущелин, порогів та інших форм рельєфу додає привабливості туристичним маршрутам та створює можливості для розвитку екстремальних видів туризму [16].

Кліматичні умови гірських регіонів характеризуються специфічними особливостями, що впливають на сезонність та види туристичної діяльності. Вертикальна кліматична зональність створює можливості для організації туристичної діяльності протягом різних сезонів та на різних висотних рівнях. Помірний клімат гірських регіонів, чисте повітря та особливі мікрокліматичні умови сприяють розвитку оздоровчого та рекреаційного туризму [7].

Температурні режими гірських територій характеризуються значними добовими та сезонними коливаннями, що створює сприятливі умови для різноманітних видів активного туризму. Зимові температури забезпечують можливості для розвитку зимових видів спорту та туризму, тоді як літні умови сприятливі для пішохідного, велосипедного та водного туризму.

Опадовий режим гірських регіонів впливає на формування гідрографічної мережі та створює умови для розвитку водних видів активного туризму. Сезонність опадів визначає оптимальні періоди для різних видів туристичної діяльності та впливає на планування туристичних сезонів.

Гідрографічна мережа гірських регіонів включає річки, озера, водоспади та інші водні об'єкти, що мають важливе значення для розвитку активного

туризму. Гірські річки з порогами та перекатами створюють ідеальні умови для розвитку рафтингу, каякінгу та інших видів водного туризму. Високогірні озера привабливі для організації пішохідних маршрутів та екологічного туризму [26].

Особливості гідрологічного режиму гірських рік, зокрема, сезонні коливання рівня води, впливають на можливості організації водного туризму та визначають оптимальні періоди для різних видів водної активності. Якість води в гірських водоймах зазвичай висока, що додатково підвищує привабливість регіону для туристів [16].

Рослинний світ гірських регіонів характеризується високим біорізноманіттям та унікальними екосистемами, що створює сприятливі умови для розвитку екологічного та пізнавального туризму. Українські Карпати один із найважливіших природних регіонів України за рівнем флористичного багатства, з яких значна частина є рідкісними, ендемічними або занесеними до Червоної книги України. Вертикальна поясність рослинності - від букових та дубових лісів на нижніх висотах до субальпійських лук і гірських криволісся - забезпечує значну різноманітність ландшафтів на туристичних маршрутах та підвищує їх естетичну привабливість. Це особливо важливо для туристів, які цінують не лише активний відпочинок, а й можливість милування природними краєвидами. Наявність рідкісних та ендемічних видів, таких як едельвейс, жовтець карпатський, ліннея північна, сосна гірська, арніка гірська, відкриває перспективи для розвитку спеціалізованих форм туризму, таких як ботанічний туризм, наукові експедиції та навчальні польові практики для студентів і дослідників [1]. Лісові масиви забезпечують сприятливі умови для організації екологічних стежок та природничих маршрутів [6].

Тваринний світ гірських регіонів також має важливе значення для розвитку активного туризму, особливо його екологічних форм. Українські Карпати відзначаються великою різноманітністю фауни, що формувалася під впливом унікального клімату, висотної поясності та природної ізоляції гірських екосистем. У регіоні мешкають бурий ведмідь, рись, дикий кіт, олень

благородний, косуля, вовк, кабан, а також численні види птахів, серед яких можна побачити глухаря, тетерука, сову бородату, чорного лелеку та беркута. Ці види становлять особливу цінність як об'єкти для спостереження, фотографування та вивчення, що є важливими елементами екотуризму та фотосафарі. Наявність мисливських угідь створює можливості для розвитку мисливського туризму [16].

Соціально-економічні передумови розвитку активного туризму включають демографічні характеристики регіону, рівень економічного розвитку, стан інфраструктури, людські ресурси та інституційне середовище. Ці фактори визначають можливості практичної реалізації туристичного потенціалу території [20].

Демографічні характеристики гірських регіонів, зокрема щільність населення, вікова структура, рівень освіти та професійна підготовка, впливають на можливості розвитку туристичної індустрії. Сільське населення гірських регіонів може залучатися до туристичної діяльності через розвиток сільського туризму, надання транспортних послуг, виготовлення сувенірів та інші форми туристичного бізнесу [12].

Рівень економічного розвитку регіону визначає інвестиційні можливості для розвитку туристичної інфраструктури та створення туристичного продукту. Наявність фінансових ресурсів дозволяє здійснювати інвестиції в розвиток готельного господарства, транспортної інфраструктури, рекреаційних об'єктів та інших складових туристичної індустрії.

Транспортна інфраструктура має критичне значення для розвитку активного туризму, оскільки забезпечує доступність туристичних дестинацій. Наявність якісних автомобільних доріг, залізничного сполучення, аеропортів та інших транспортних об'єктів визначає можливості залучення туристів до регіону [4].

Енергетична інфраструктура, системи водопостачання та водовідведення, телекомунікаційні мережі також мають важливе значення для розвитку туристичної діяльності. Сучасні туристи очікують високого рівня

комфорту та можливості використання сучасних технологій під час туристичних подорожей.

Людські ресурси є ключовим фактором успішного розвитку активного туризму. Наявність кваліфікованих кадрів у сфері туризму, зокрема гідів, інструкторів, менеджерів туристичних підприємств, визначає якість туристичного обслуговування та конкурентоспроможність туристичного продукту.

Освітні заклади, що готують фахівців для туристичної індустрії, відіграють важливу роль у формуванні кадрового потенціалу галузі. Співпраця туристичних підприємств з навчальними закладами дозволяє забезпечити практичну підготовку майбутніх фахівців та підвищити якість туристичних послуг [25].

Інституційне середовище включає правове регулювання туристичної діяльності, діяльність органів державної влади та місцевого самоврядування у сфері туризму, громадські організації та професійні асоціації. Ефективне інституційне середовище сприяє розвитку туристичної індустрії та забезпечує захист прав споживачів туристичних послуг [3].

Маркетингова діяльність та промоція туристичних дестинацій мають важливе значення для залучення туристів та формування позитивного іміджу регіону. Використання сучасних маркетингових технологій та інформаційних систем дозволяє ефективно просувати туристичний продукт на внутрішньому та міжнародному ринках.

Геологічні особливості гірських регіонів мають фундаментальне значення для розвитку активного туризму, оскільки визначають не лише морфологічні характеристики рельєфу, але й стабільність геологічних структур, безпеку туристичної діяльності та можливості розвитку специфічних видів туризму. Літологічний склад гірських порід впливає на формування карстових утворень, що створює унікальні можливості для розвитку спелеотуризму та геологічного туризму [14]. Тектонічна активність

регіону визначає сейсмічну безпеку туристичних об'єктів та необхідність спеціальних інженерних рішень при будівництві туристичної інфраструктури.

Петрографічний склад гірських масивів створює передумови для розвитку різноманітних видів скелелазіння та альпінізму. Вапнякові утворення, незважаючи на меншу міцність, створюють унікальні можливості для розвитку карстового туризму та дослідження підземних порожнин [16]. Сланцеві породи потребують особливих заходів безпеки через їх схильність до вивітрювання та руйнування.

Гідрогеологічні умови гірських регіонів визначають не лише поверхневий стік, але й підземні води, що мають важливе значення для водопостачання туристичних об'єктів та формування унікальних природних явищ. Артезіанські води можуть створювати природні джерела, що мають бальнеологічну цінність та сприяють розвитку оздоровчого туризму поєданого з активними формами відпочинку. Карстові води формують підземні річки та озера, що є об'єктами спелеотуризму та наукового туризму.

Мікрокліматичні особливості гірських територій створюють різноманітні умови для туристичної діяльності навіть у межах невеликих за площею регіонів. Експозиційні відмінності схилів призводять до формування контрастних кліматичних умов, що дозволяє організовувати різноманітні види активного туризму протягом одного дня. Південні схили забезпечують більш теплі та сухі умови, сприятливі для сонячних ванн та відпочинку, тоді як північні схили зберігають сніговий покрив довше, що продовжує сезон зимових видів спорту. Інверсійні явища в гірських долинах створюють специфічні кліматичні умови, що можуть як сприяти, так і перешкоджати розвитку активного туризму. Температурні інверсії можуть призводити до утворення туманів у долинах, що ускладнює орієнтування туристів, але водночас створює унікальні пейзажі для фотографічного туризму [14]. Застій повітря в гірських котловинах може призводити до накопичення шкідливих речовин, що потребує врахування при плануванні туристичних маршрутів.

Снігово-лавинний режим гірських територій є критично важливим фактором для розвитку зимових видів активного туризму. Лавинна небезпека визначає можливості освоєння окремих схилів для гірськолижного спорту та сноубордингу, а також потребує створення спеціальних служб лавинної безпеки. Снігонакопичення в різних частинах гірських схилів визначає тривалість зимового сезону та якість снігового покриву для зимових видів спорту.

Фенологічні особливості гірських екосистем створюють сезонну динаміку туристичної привабливості регіону. Різночасове цвітіння рослин на різних висотних рівнях дозволяє продовжити сезон ботанічного туризму та створює можливості для організації спеціалізованих турів [1]. Міграції птахів та сезонна активність тварин визначають оптимальні періоди для орнітологічного туризму та спостереження за дикою природою.

Ландшафтна різноманітність гірських регіонів створює унікальні можливості для розвитку естетично-пізнавального туризму поєданого з активними формами відпочинку. Альпійські луки, високогірні степи, льодовикові цирки та моренні ландшафти формують різноманітні пейзажі, що приваблюють туристів та створюють можливості для фотографічного туризму [6]. Ландшафтні контрасти на невеликих відстанях дозволяють організовувати короткочасні тури з високою пізнавальною цінністю.

Соціально-демографічна структура населення гірських регіонів характеризується специфічними особливостями, що впливають на можливості розвитку туристичної індустрії. Віковий склад населення, рівень освіти, професійна структура та міграційні процеси визначають людський потенціал для розвитку туризму. Депопуляція гірських територій може створювати проблеми із забезпеченням кваліфікованою робочою силою, але водночас звільняє території для туристичного освоєння.

Етнокультурна специфіка гірських регіонів створює унікальні можливості для розвитку етнографічного туризму та культурно-пізнавальних програм. Збереження традиційних форм господарювання, народних

промислів, культурних традицій та мовних особливостей формує автентичне культурне середовище, що є привабливим для туристів [18]. Традиційна гірська архітектура, народні свята та звичаї створюють унікальний культурний продукт, що може поєднуватися з активними формами туризму.

Релігійна спадщина гірських регіонів, включаючи культові споруди, паломницькі маршрути та релігійні традиції, створює можливості для розвитку релігійного туризму поєданого з активними формами відпочинку. Гірські монастирі та скити часто розташовані в важкодоступних місцях, що потребує фізичних зусиль для їх відвідування та додає елементи активного туризму до релігійних паломництв [23]. Серед них варто виділити Манявський скит, Гошівський монастир, Лаврівський монастир та Крехівський монастир.

Освітній потенціал населення гірських регіонів визначає можливості розвитку наукового та освітнього туризму. Наявність науково-дослідних установ, музеїв, освітніх закладів створює інфраструктурну основу для організації пізнавальних програм [25]. Науковці та освітяни можуть виступати як ресурс для підготовки кваліфікованих гідів та екскурсоводів, що підвищує якість туристичного обслуговування.

Підприємницька активність населення гірських регіонів є важливим фактором розвитку туристичної індустрії. Готовність місцевого населення до ведення туристичного бізнесу, наявність підприємницьких навичок та доступ до фінансових ресурсів визначають темпи розвитку туристичної інфраструктури [20]. Розвиток малого та середнього бізнесу в туристичній сфері може забезпечити зайнятість населення та підвищити життєвий рівень у гірських регіонах.

Соціальна інфраструктура гірських територій, включаючи заклади охорони здоров'я, освіти, культури та соціального забезпечення, впливає на якість життя населення та привабливість регіону для туристів [9]. Розвинена соціальна інфраструктура може забезпечити додаткові послуги для туристів, зокрема, медичне обслуговування, культурні програми та освітні заходи.

Економічна база гірських регіонів традиційно характеризується обмеженою диверсифікацією та залежністю від первинних галузей економіки. Сільське господарство, лісове господарство, видобувна промисловість часто домінують в економічній структурі, що створює як можливості, так і обмеження для розвитку туризму [24]. Агротуризм може поєднувати традиційне сільське господарство з туристичною діяльністю, створюючи додаткові джерела доходу для сільського населення.

Лісове господарство в гірських регіонах може як сприяти, так і перешкоджати розвитку активного туризму. Раціональне лісокористування може забезпечити збереження лісових екосистем та створити умови для екологічного туризму. Водночас інтенсивні лісозаготівлі можуть призводити до деградації природних ландшафтів та зниження туристичної привабливості регіону.

Видобувна промисловість у гірських регіонах може створювати конфлікти з туристичною діяльністю через негативний вплив на навколишнє середовище та ландшафти. Рекультивация відпрацьованих кар'єрів та шахт може створювати нові об'єкти для промислового туризму та екстремальних видів спорту. Геологічні пам'ятки, пов'язані з видобувною діяльністю, можуть стати об'єктами геотуризму.

Транспортна доступність гірських регіонів є критично важливим фактором розвитку активного туризму. Якість автомобільних доріг, їх пропускна здатність, безпека руху в гірських умовах визначають можливості масового туризму [4]. Гірські дороги потребують спеціального технічного обслуговування, особливо в зимовий період, що підвищує вартість їх експлуатації.

Залізничний транспорт у гірських регіонах часто має обмежені можливості через складність прокладання колій у гірській місцевості. Гірські залізниці можуть самі стати туристичними атракціонами та забезпечувати унікальний досвід подорожі [5]. Канатні дороги та фунікулери є специфічними

видами транспорту, що поєднують транспортну функцію з туристичними можливостями.

Енергетична інфраструктура гірських регіонів має особливості, пов'язані з використанням гідроенергетичного потенціалу та альтернативних джерел енергії. Гірські річки створюють можливості для розвитку малої гідроенергетики, що може забезпечувати енергопостачання туристичних об'єктів [3]. Сонячна та вітрова енергія можуть ефективно використовуватися в гірських умовах для автономного енергопостачання віддалених туристичних об'єктів.

Телекомунікаційна інфраструктура в гірських регіонах часто є недостатньо розвиненою через складність прокладання кабельних мереж та встановлення базових станцій мобільного зв'язку. Сучасні туристи очікують постійного доступу до інтернету та мобільного зв'язку, що потребує інвестицій у розвиток телекомунікаційної інфраструктури [27]. Супутниковий зв'язок може забезпечувати покриття віддалених гірських територій.

Водопостачання та водовідведення в гірських умовах мають специфічні особливості, пов'язані з сезонними коливаннями водності, якістю гірської води та складністю прокладання інженерних мереж. Чиста гірська вода є конкурентною перевагою для туристичних об'єктів, але потребує спеціальних систем очищення та розподілу [10]. Системи водовідведення в гірських умовах повинні забезпечувати мінімальний вплив на навколишнє середовище.

Фінансово-банківська інфраструктура в гірських регіонах часто є недостатньо розвиненою, що створює проблеми для туристів та туристичних підприємств. Відсутність банкоматів та терміналів для безготівкових розрахунків може ускладнювати туристичне обслуговування [2]. Розвиток електронних платіжних систем може частково компенсувати недоліки традиційної банківської інфраструктури.

Страхова інфраструктура для активного туризму в гірських регіонах потребує спеціального розвитку через підвищені ризики, пов'язані з гірськими умовами та активними видами туризму. Спеціалізовані страхові продукти для

екстремальних видів спорту, гірського туризму та альпінізму можуть забезпечити додаткову безпеку туристів [22]. Медичне страхування туристів має особливе значення через складність надання медичної допомоги в гірських умовах.

Наукова інфраструктура гірських регіонів, включаючи дослідницькі станції, обсерваторії та польові стаціонари, може забезпечувати додаткові можливості для розвитку наукового туризму. Екологічні дослідження, метеорологічні спостереження, геологічні дослідження можуть стати основою для організації спеціалізованих наукових турів [26]. Співпраця з науковими установами може підвищити пізнавальну цінність туристичних програм.

Правове регулювання туристичної діяльності в гірських регіонах потребує врахування специфічних умов та підвищених ризиків. Законодавство про туризм, стандарти безпеки, екологічні вимоги повинні адаптуватися до особливостей гірських умов [13]. Міжнародні стандарти безпеки в гірському туризмі можуть слугувати орієнтиром для розвитку національного законодавства. Екологічне законодавство має особливе значення для гірських регіонів через їх екологічну вразливість та наявність природоохоронних територій. Режими використання природно-заповідного фонду, екологічні обмеження, вимоги до екологічної експертизи туристичних проєктів визначають можливості розвитку туризму [1]. Баланс між охороною природи та туристичним використанням потребує виваженого правового регулювання.

Міжнародна співпраця в галузі гірського туризму може забезпечувати обмін досвідом, спільні проєкти та програми, взаємне визнання кваліфікацій та стандартів [11]. Транскордонні туристичні маршрути можуть об'єднувати туристичні ресурси сусідніх країн та створювати унікальні туристичні продукти. Участь у міжнародних туристичних організаціях та програмах може сприяти розвитку гірського туризму.

Інвестиційний потенціал гірських регіонів характеризується як можливостями, так і обмеженнями для розвитку туристичної індустрії. Державна підтримка туристичних проєктів, пільгове оподаткування, спрощені

дозвільні процедури можуть стимулювати приватні інвестиції [19]. Інвестиційні ризики, пов'язані з географічними особливостями та сезонністю туристичного попиту, потребують спеціальних механізмів їх мінімізації.

Інноваційний потенціал гірських регіонів може забезпечувати розвиток нових технологій та підходів у туристичній індустрії. Екологічні інновації, енергозберігаючі технології, інноваційні види транспорту можуть підвищити конкурентоспроможність гірських туристичних дестинацій [28]. Інноваційні туристичні продукти та послуги можуть диференціювати туристичну пропозицію та залучати нові сегменти ринку.

1.3. Світовий досвід організації активного туризму в гірських територіях

Аналіз світового досвіду організації активного туризму в гірських територіях свідчить про наявність різноманітних моделей та підходів до розвитку цього виду туристичної діяльності, що формувалися під впливом специфічних природно-географічних, соціально-економічних та культурних особливостей різних регіонів світу. Вивчення успішних практик дозволяє виявити ключові фактори ефективного розвитку активного туризму та адаптувати кращі рішення до умов конкретних територій [21].

Альпійський регіон Європи традиційно розглядається як один із найуспішніших прикладів розвитку активного туризму в гірських умовах. Досвід Швейцарії, Австрії, Італії та Франції демонструє високий рівень організації туристичної діяльності, що базується на комплексному підході до використання природно-рекреаційних ресурсів та створення сучасної туристичної інфраструктури [8].

Швейцарська модель розвитку активного туризму характеризується високим рівнем сервісу, інноваційними технологічними рішеннями та ефективною системою управління туристичними дестинаціями. Швейцарські гірськолижні курорти, такі як Церматт, Санкт-Моріц та Гріндельвальд, є

еталонами якості туристичного обслуговування та демонструють можливості успішного поєднання зимових та літніх видів активного туризму [11]. Особливістю швейцарського підходу є інтеграція різних видів транспорту, включаючи фунікулери, канатні дороги та спеціалізовані гірські залізниці, що забезпечує доступність віддалених гірських територій та розширює можливості для туристичної діяльності. Система швейцарських національних парків демонструє ефективне поєднання охорони природи та розвитку екологічно відповідального туризму [14].

Австрійська модель активного туризму відзначається високим рівнем стандартизації туристичних послуг та ефективною системою професійної підготовки кадрів для туристичної індустрії. Австрійські гірськолижні школи та система сертифікації гірських гідів визнані у всьому світі як еталон професійної підготовки фахівців активного туризму [18]. Тірольський регіон Австрії демонструє успішний приклад диверсифікації туристичного продукту, що включає гірськолижний туризм, альпінізм, гірський велосипедний спорт, параглайдинг та інші види активного туризму. Розвиток туристичної інфраструктури здійснюється з урахуванням принципів сталого розвитку та збереження традиційної гірської культури [29].

Французький досвід розвитку активного туризму в Альпах характеризується створенням великих інтегрованих гірськолижних курортів, таких як Валь-д'Ізер, Шамоні та Куршевель. Французька модель передбачає активну участь держави в розвитку туристичної інфраструктури та створення сприятливих умов для приватних інвестицій. Система французьких національних парків, включаючи Парк Екрен та Парк Меркантур, демонструє ефективні підходи до організації екологічного туризму та активного відпочинку в природних умовах. Французький досвід підготовки гірських рятувальників та організації рятувальних служб визнаний одним із найкращих у світі.

Північноамериканський досвід розвитку активного туризму представлений успішними практиками США та Канади, де гірські регіони, такі

як Скелясті гори, Сьєрра-Невада та Каскадні гори, стали центрами світового рівня для різноманітних видів активного туризму [1].

Американська модель характеризується високим рівнем комерціалізації туристичної діяльності та активним використанням маркетингових технологій для просування туристичного продукту. Курорти Аспен, Вейл та Теллурайд у Колорадо демонструють інноваційні підходи до створення багатофункціональних гірських курортів, що поєднують активний туризм з культурними та розважальними заходами [11]. Система національних парків США, включаючи Єллоустоун, Гранд-Каньйон та Йосеміті, представляє унікальний досвід організації активного туризму в природних умовах з високим рівнем збереження екосистем. Американський підхід до управління національними парками базується на принципах збалансованого використання природних ресурсів та забезпечення доступності для туристів [14].

Канадський досвід розвитку активного туризму відзначається ефективним використанням природних ресурсів та створенням унікальних туристичних продуктів. Канадські Скелясті гори пропонують широкий спектр можливостей для активного туризму, включаючи хелі-скіїнг, льодолазіння, рафтинг та екстремальні види спорту [6]. Особливістю канадської моделі є активне залучення корінного населення до туристичної діяльності та розвиток культурно-пізнавального туризму, що базується на традиціях та культурі перших націй. Це створює унікальні можливості для розвитку автентичного туристичного продукту [12].

Азіатський досвід розвитку активного туризму представлений різноманітними моделями, що відображають специфіку регіональних умов та культурних традицій. Японський досвід розвитку гірського туризму характеризується високим рівнем організації та уваги до деталей туристичного обслуговування [21]. Японські гірськолижні курорти, такі як Ніско та Хакуба, демонструють інноваційні технологічні рішення та високі стандарти сервісу. Японська система підготовки снігу та обслуговування гірськолижних трас визнана однією з найкращих у світі [23].

Непальський досвід організації високогірного туризму в Гімалаях представляє унікальну модель розвитку активного туризму в екстремальних природних умовах. Непальські підходи до організації експедицій на Еверест та інші восьмитисячники демонструють можливості розвитку спеціалізованого сегменту активного туризму [26].

Новозеландський досвід розвитку пригодницького туризму відзначається інноваційними підходами до створення екстремальних туристичних продуктів. Новозеландські компанії-піонери банджі-джампінгу, зіп-лайн та інших екстремальних видів туризму створили нові стандарти в індустрії пригодницького туризму [28].

Південноамериканський досвід представлений успішними практиками розвитку активного туризму в Андах, зокрема в Чилі, Аргентині та Перу. Патагонський регіон став міжнародним центром екстремального туризму та альпінізму, привабливим для туристів з усього світу [1]. Перуанський досвід організації трекінгу по Тропі Інків до Мачу-Пікчу демонструє ефективне поєднання активного туризму з культурно-історичним туризмом. Перуанська модель включає активне залучення місцевого населення до туристичної діяльності та збереження традиційних форм господарювання [16].

Аналіз світового досвіду дозволяє виділити ключові фактори успішного розвитку активного туризму в гірських регіонах, включаючи якісну туристичну інфраструктуру, професійну підготовку кадрів, ефективну систему управління ризиками, інноваційні технологічні рішення та сталий розвиток туристичної діяльності з урахуванням принципів збереження навколишнього середовища [24].

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ АКТИВНОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНСЬКИХ КАРПАТАХ

2.1. Туристично-рекреаційний потенціал Карпатського регіону для активного туризму

Карпатський регіон України володіє унікальним туристично-рекреаційним потенціалом, що створює сприятливі умови для розвитку різноманітних видів активного туризму. Географічне розташування Українських Карпат на перетині європейських туристичних маршрутів, поєднання гірських ландшафтів з багатою культурною спадщиною та збереженими природними екосистемами формує конкурентні переваги регіону на міжнародному туристичному ринку.

Орографічна структура Українських Карпат характеризується значним різноманіттям форм рельєфу, що забезпечує можливості для розвитку практично всіх видів гірського активного туризму. Найвища вершина України - гора Говерла висотою 2061 метр - є символом українського альпінізму та центром притягання для тисяч туристів щорічно. Хребти Чорногора, Свидовець, Горгани та Мармароський масив пропонують різноманітні можливості для організації гірських походів різного рівня складності [14].

Геологічна будова Українських Карпат створює унікальні умови для розвитку спелеотуризму, геотуризму та науково-пізнавального туризму. Регіон відзначається складною тектонічною структурою, наявністю карстових порід, переважно вапняків, доломітів і гіпсів - які сприяли формуванню численних печер, тріщин, підземних галерей.

Найвідоміші печери, Баламутівська, Дуча, Скітська, Буковинка та Попелюшка, які активно використовуються в спелеотуризмі. Вони приваблюють як новачків, що прагнуть отримати перший досвід дослідження підземель, так і досвідчених спелеологів, які цікавляться складними маршрутами, підземними озерами, сталактитами, унікальними мінеральними

формаціями. Геологічна різноманітність Карпат, включаючи наявність сланців, пісковиків, вулканічних і метаморфічних порід, а також прояви геотермальної активності, сприяє розвитку геотуризму - напрямку, що поєднує відвідування цікавих геоморфологічних та палеонтологічних об'єктів з навчанням і популяризацією геологічних знань. В рамках такого туризму проводяться екскурсії до геологічних відслонень, гірських хребтів, мінеральних джерел, а також до місць із унікальними формами вивітрювання (наприклад, Скелі Довбуша, Тустань).

Кліматичні умови Карпатського регіону характеризуються помірно континентальним кліматом з впливом атлантичних повітряних мас, що створює сприятливі умови для цілорічного розвитку активного туризму. Тривалість безморозного періоду в гірських долинах становить 120-140 днів, що забезпечує достатньо довгий сезон для літніх видів активного туризму. Зимовий період характеризується стійким сніговим покривом на висотах понад 1000 метрів, що створює можливості для розвитку зимових видів спорту [1]. Температурний режим Карпат відзначається вертикальною зональністю, що дозволяє організовувати туристичну діяльність на різних висотних рівнях залежно від сезону та типу активності. Середні температури липня в долинах становлять 18-20°C, тоді як на високогір'ї вони не перевищують 15-16°C, що створює комфортні умови для літнього активного туризму [7].

Гідрографічна мережа Карпатського регіону представлена численними гірськими річками, що беруть початок на схилах Карпат та впадають у Дністер, Прут та Тису. Річки характеризуються швидкою течією, наявністю порогів, що робить їх привабливими для розвитку водного туризму. Найпопулярнішими для рафтингу та каякінгу є річки Черемош, Прут, Теремля та Тиса [26]. Високогірні озера Карпат, такі як Несамовите, Бребенескул, Марічейка, Івор та інші, створюють унікальні ландшафти та є популярними туристичними об'єктами. Ці водойми, розташовані на висотах понад 1500 метрів над рівнем моря, приваблюють туристів своєю красою та можливостями для організації гірських походів [16]. У таблиці 2.1

представлено ключові природні ресурси регіону, що мають потенціал для розвитку різних форм активного та екологічного туризму з урахуванням їх використання.

Таблиця 2.1

Основні туристично-рекреаційні ресурси Карпатського регіону

Тип ресурсу	Характеристика	Потенціал для активного туризму
Гірські вершини	Понад 50 вершин вище 1500 м	Пішохідний туризм, трекінг, скітуринг, трейлран
Гірські річки	Понад 400 річок и потоків	Рафтинг, каякінг, рибальство
Гірськолижні курорти	Близько 20 курортів, сотні трас	Гірськолижний спорт, сноубординг
Печери	Понад 100 відомих карстових печер	Спелеотуризм, науковий туризм
Національні парки	8 національних природних парків	Екотуризм, фототуризм, освітні екскурсії
Мінеральні джерела	Понад 350 джерел	Бальнеологічний та оздоровчий туризм

Біорізноманіття Карпатського регіону є одним із найбагатших в Європі, що створює унікальні можливості для розвитку екологічного туризму та природничого туризму. Карпатські ліси займають близько 60% території регіону та представлені буковими, смерековими та мішаними лісами. Унікальні букові праліси Карпат включені до списку Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, що підвищує їх туристичну привабливість [1].

Фауна Карпат включає понад 60 видів ссавців. Наявність великих хижаків створює можливості для розвитку спеціалізованих видів туризму, таких як спостереження за дикими тваринами та фотосафарі. Карпатські популяції ведмеда та риси є найбільшими в Європі, що робить регіон привабливим для міжнародних екотуристів [14]. Орнітофауна Карпат налічує понад 220 видів птахів, включаючи рідкісні види, такі як беркут, сапсан та глухар. Це створює сприятливі умови для розвитку орнітологічного туризму та спеціалізованих турів для спостереження за птахами [16].

Природно-заповідний фонд Карпатського регіону включає Карпатський біосферний заповідник, природні заповідники «Розточчя» та «Горгани»

національні природні парки «Яворівський», «Королівські Бескиди», «Сколівські Бескиди», «Бойківщина», «Північне Поділля», «Ужанський», «Зачарований Край», «Синевир», «Синьогора», «Верховинський», «Черемоський», «Вижницький», «Хотинський», «Галицький» та «Гуцульщина» та інші природоохоронні об'єкти на кшталт заказників та природних пам'яток. Ці території зберігають унікальні екосистеми та створюють можливості для розвитку контрольованого екологічного туризму з мінімальним впливом на навколишнє середовище [1]. Карпатський біосферний заповідник, що має статус біосферного резервату ЮНЕСКО, демонструє успішний приклад поєднання охорони природи з розвитком екологічно відповідального туризму. Наукові програми заповідника створюють можливості для розвитку наукового та освітнього туризму [6].

Культурна спадщина Карпатського регіону, що включає традиційну народну архітектуру, ремесла, музику та кулінарні традиції, створює унікальні можливості для розвитку культурно-пізнавального туризму поєднаного з активними формами відпочинку. Гуцульська, бойківська та лемківська культури зберігають автентичність та приваблюють туристів, зацікавлених у пізнанні традиційного способу життя гірських народів [12]. Дерев'яна сакральна архітектура Карпат, включена до списку Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, створює унікальні туристичні маршрути, що поєднують пішохідний туризм з культурно-пізнавальними програмами. Старовинні дерев'яні церкви розташовані в мальовничих гірських селах, доступ до яких часто можливий лише пішки, що додає елементів активного туризму до культурних програм [18].

Традиційні ремесла та промисли Карпат, такі як різьблення по дереву, килимарство, гончарство та ковальство, створюють можливості для розвитку ремісничого туризму. Туристи можуть не лише спостерігати за роботою майстрів, але й брати участь у майстер-класах, що додає інтерактивності до туристичного продукту [21].

Кулінарна спадщина Карпат, що включає традиційні страви гуцульської, бойківської та закарпатської кухонь, створює можливості для розвитку гастрономічного туризму. Використання екологічно чистих продуктів гірського походження та традиційних технологій приготування робить карпатську кухню привабливою для сучасних туристів [23].

Мінеральні ресурси Карпатського регіону включають численні джерела мінеральних вод різного хімічного складу, що створює можливості для розвитку оздоровчого туризму поєданого з активними формами відпочинку. Курорти Трускавець, Моршин, Східниця та інші пропонують комплексні програми, що поєднують лікувальні процедури з активним туризмом [29]. Геотермальні ресурси Закарпаття, зокрема термальні води Берегівського родовища, створюють унікальні можливості для розвитку круглорічного оздоровчого туризму. Поєднання термальних процедур з активними видами туризму дозволяє створювати комплексні туристичні продукти [28].

Транспортна доступність Карпатського регіону забезпечується розгалуженою мережею автомобільних доріг, залізничних сполучень та авіаційних маршрутів. Близькість до кордонів з Європейським Союзом створює додаткові можливості для залучення іноземних туристів та розвитку транскордонного туризму [4].

Людський потенціал Карпатського регіону характеризується збереженням традиційних знань та навичок гірського життя, що є важливим ресурсом для розвитку автентичного туризму. Місцеве населення володіє унікальними знаннями про гірську природу, традиційні промисли та культурні практики, що може ефективно використовуватися в туристичній діяльності [12].

2.2. Інфраструктурне забезпечення та матеріально-технічна база активного туризму

Інфраструктурне забезпечення активного туризму в Карпатському регіоні характеризується нерівномірним розвитком та значною диференціацією якості об'єктів залежно від їх розташування та спеціалізації. Сучасний стан туристичної інфраструктури відображає як досягнення останніх років у розвитку окремих туристичних центрів, так і системні проблеми, що перешкоджають повноцінному використанню туристично-рекреаційного потенціалу регіону [9].

Готельна індустрія Карпатського регіону представлена різноманітними типами засобів розміщення, від великих готельних комплексів до невеликих сімейних садиб сільського туризму. Загальна кількість офіційно зареєстрованих засобів розміщення в регіоні перевищує 2000 об'єктів різної категорії та спеціалізації. Проте якість послуг та відповідність міжнародним стандартам значно варіюються [11].

Гірськолижна інфраструктура є найбільш розвиненим сегментом туристичної індустрії Карпат. Основні гірськолижні центри, такі як Буковель, Драгобрат, Славське та Плай, забезпечують високий рівень сервісу та сучасне технічне обладнання. Буковель як найбільший гірськолижний курорт України налічує понад 60 кілометрів облаштованих трас та кілька канатних доріг різних типів [13].

Система канатних доріг Карпатського регіону включає як сучасні високошвидкісні підйомники європейського рівня, так і застарілі конструкції, що потребують модернізації. Проте лише деяка частина з них відповідає сучасним стандартам безпеки та комфорту [19].

Система штучного засніження гірськолижних трас розвинена недостатньо, що створює залежність від природних кліматичних умов та скорочує тривалість гірськолижного сезону. Лише провідні курорти мають

повноцінні системи штучного засніження, що забезпечують стабільну якість снігового покриву протягом сезону [21].

Туристичні маршрути та стежки Карпатського регіону характеризуються значним різноманіттям за складністю та тривалістю, проте їх облаштування та підтримка в належному стані є проблематичною. Офіційно маркованих туристичних маршрутів у регіоні налічується понад 100, але реальний стан маркування та інфраструктурного забезпечення багатьох з них не відповідає сучасним вимогам безпеки [1]. Система туристичного маркування в Карпатах потребує суттєвого вдосконалення та уніфікації. Існуючі маркувальні системи не завжди відповідають міжнародним стандартам та часто є неузгодженими між різними регіонами. Це створює труднощі для туристів, особливо іноземних, у орієнтуванні на місцевості [14].

Гірські притулки та хатини є важливою складовою інфраструктури для багатоденних гірських походів. У Карпатах функціонує близько 50 гірських притулків різної категорії комфортності, проте більшість з них потребує модернізації та приведення у відповідність до сучасних стандартів безпеки та комфорту [16].

Транспортна інфраструктура регіону включає мережу автомобільних доріг, що забезпечують доступ до основних туристичних центрів. Проте якість дорожнього покриття та пропускна здатність доріг часто не відповідають потребам інтенсивного туристичного руху, особливо в пікові сезони. Це створює проблеми з транспортною доступністю віддалених туристичних об'єктів [4].

Залізнична інфраструктура забезпечує доступ до основних туристичних центрів Карпат, проте швидкість сполучення та комфорт подорожі часто не відповідають очікуванням сучасних туристів. Відсутність швидкісного залізничного сполучення ускладнює доступ до регіону для туристів з віддалених регіонів України та із-за кордону [5].

Система громадського транспорту в туристичних центрах розвинена недостатньо, що створює залежність від приватного автотранспорту та

ускладнює доступ до туристичних об'єктів для осіб без власного автомобіля. Відсутність регулярного автобусного сполучення з віддаленими туристичними об'єктами обмежує можливості розвитку масового туризму [10].

Інфраструктура водного туризму в Карпатському регіоні розвинена нерівномірно. Найкраще облаштовані маршрути для рафтингу на річках Черемош та Прут, де функціонують спеціалізовані центри з необхідним обладнанням та кваліфікованими інструкторами. Проте більшість потенційно привабливих річок не має необхідної інфраструктури для безпечного проведення водного туризму [26]. Спеціалізовані центри підготовки та прокату спорядження для водного туризму зосереджені переважно в найпопулярніших туристичних центрах. Якість обладнання та рівень обслуговування в цих центрах поступово покращується, проте ще не досягла європейських стандартів [27].

Інфраструктура спелеотуризму характеризується обмеженою кількістю облаштованих для відвідування печер. Лише декілька печер мають необхідне освітлення, безпечні проходи та кваліфікованих гідів. Більшість печер доступні лише для досвідчених спелеологів з власним спорядженням [24].

Рятувальна інфраструктура Карпатського регіону включає гірсько-рятувальні служби, що забезпечують безпеку туристів у разі надзвичайних ситуацій. Карпатська гірсько-рятувальна служба має достатню кількість кваліфікованих рятувальників та необхідне технічне обладнання, проте потребує модернізації систем зв'язку та транспортних засобів [15]. Медична інфраструктура туристичних центрів включає медичні пункти та лікарні, що можуть надавати екстрену медичну допомогу туристам. Проте спеціалізовані послуги спортивної медицини та реабілітації розвинені недостатньо [22].

Інформаційна інфраструктура туризму включає туристично-інформаційні центри, веб-ресурси та мобільні додатки. Якість та доступність туристичної інформації поступово покращується, проте ще не досягла рівня провідних європейських туристичних дестинацій [17].

Система бронювання та продажу туристичних послуг характеризується фрагментарністю та недостатньою інтеграцією. Більшість туристичних підприємств не використовують сучасні системи електронної комерції, що ускладнює процес планування та бронювання туристичних послуг [25].

Екологічна інфраструктура включає системи поводження з відходами, очищення стічних вод та моніторингу стану навколишнього середовища. Розвиток цієї інфраструктури є критично важливим для забезпечення сталого розвитку туризму в екологічно чутливому гірському середовищі [1].

Енергетична інфраструктура туристичних об'єктів потребує модернізації з метою підвищення енергоефективності та використання відновлюваних джерел енергії. Впровадження сонячних панелей, геотермальних систем та інших екологічно чистих технологій може суттєво знизити екологічний вплив туристичної діяльності [3].

2.3. Проблеми та перспективи розвитку активного туризму в регіонах

Розвиток активного туризму в Карпатському регіоні стикається з комплексом взаємопов'язаних проблем, що охоплюють економічні, соціальні, екологічні та інституційні аспекти туристичної діяльності. Системний аналіз цих проблем є необхідною передумовою для розробки ефективної стратегії розвитку галузі та реалізації наявного туристично-рекреаційного потенціалу регіону [20].

Економічні проблеми розвитку активного туризму в Карпатах пов'язані передусім з недостатнім рівнем інвестицій у туристичну інфраструктуру та високою вартістю капіталовкладень у гірських умовах. Складні географічні умови суттєво підвищують вартість будівництва та експлуатації туристичних об'єктів, що робить багато проєктів економічно непривабливими для приватних інвесторів [2].

Сезонність туристичного попиту створює додаткові економічні виклики для підприємств активного туризму. Короткий високий сезон не дозволяє повністю окупити інвестиції в інфраструктуру, тоді як низький сезон характеризується значними збитками через недовантаження потужностей. Це особливо актуально для гірськолижної індустрії, де сезон часто обмежений 3-4 місяцями [13].

Недостатній розвиток супутньої інфраструктури, зокрема транспортної, енергетичної та комунікаційної, підвищує операційні витрати туристичних підприємств та знижує їх конкурентоспроможність. Віддаленість багатьох туристичних об'єктів від основних транспортних магістралей створює логістичні проблеми та підвищує вартість туристичних послуг [4].

Фінансування розвитку туристичної інфраструктури ускладнюється обмеженими можливостями місцевих бюджетів та недостатньою державною підтримкою галузі. Відсутність спеціальних фінансових інструментів для підтримки туристичних проектів у гірських регіонах обмежує можливості залучення інвестицій [15].

Кадрові проблеми активного туризму включають дефіцит кваліфікованих фахівців різних рівнів, від гірських гідів та інструкторів до менеджерів туристичних підприємств. Система професійної підготовки кадрів для туристичної індустрії не повністю відповідає потребам ринку, особливо в частині практичних навичок та знання іноземних мов [18]. Відсутність стандартизованих програм підготовки та сертифікації фахівців активного туризму створює проблеми з якістю послуг та безпекою туристичної діяльності. Це особливо актуально для таких специфічних напрямів, як гірський гідизм, інструкторська діяльність у водному туризмі та спелеологія [29]. Низький рівень заробітної плати в туристичній індустрії призводить до відтоку кваліфікованих кадрів до інших галузей або за кордон. Це створює хронічну нестачу досвідчених фахівців та знижує якість туристичного обслуговування [12].

Екологічні проблеми розвитку активного туризму пов'язані з потенційним негативним впливом туристичної діяльності на вразливі гірські екосистеми. Неконтрольоване зростання туристичних потоків може призводити до деградації природних ландшафтів, ерозії ґрунтів та порушення місць існування дикої фауни [1]. Проблеми поводження з відходами в гірських умовах особливо гострі через складність організації збору та утилізації сміття на високогірних туристичних маршрутах. Відсутність належної інфраструктури для поводження з відходами призводить до забруднення природного середовища [6]. Впливи зимових видів туризму на екосистеми включають порушення природного снігового покриву, використання хімічних реагентів для штучного засніження та фрагментацію природних біотопів канатними дорогами та гірськолижними трасами [14].

Правові та інституційні проблеми включають недосконалість законодавчого регулювання туристичної діяльності, особливо в частині стандартів безпеки та екологічних вимог. Відсутність чіткого правового статусу багатьох туристичних об'єктів створює правову невизначеність для інвесторів [23]. Координація діяльності різних органів влади у сфері туризму часто є недостатньою, що призводить до дублювання функцій та неефективного використання ресурсів. Відсутність єдиної стратегії розвитку туризму на регіональному рівні ускладнює планування та реалізацію комплексних проєктів [28].

Маркетингові проблеми включають недостатню впізнаваність Карпатського регіону на міжнародному туристичному ринку та слабку координацію маркетингових зусиль різних туристичних підприємств. Відсутність єдиного бренду регіону знижує ефективність маркетингових кампаній [17].

Перспективи розвитку активного туризму в Карпатському регіоні визначаються як внутрішніми можливостями регіону, так і зовнішніми трендами розвитку світової туристичної індустрії. Зростаючий попит на

активні форми відпочинку та екологічний туризм створює сприятливі умови для розвитку туристичної індустрії Карпат [11].

Євроінтеграційні процеси відкривають нові можливості для залучення європейських інвестицій та туристів, а також для участі в міжнародних туристичних програмах та проєктах. Гармонізація українських стандартів з європейськими може суттєво підвищити конкурентоспроможність українських туристичних послуг [7].

Розвиток цифрових технологій створює нові можливості для маркетингу туристичних послуг, управління туристичними потоками та підвищення якості обслуговування. Впровадження систем онлайн-бронювання, мобільних додатків для туристів та систем електронного документообігу може суттєво підвищити ефективність туристичної індустрії [25].

Кластерний підхід до розвитку туризму може забезпечити синергетичний ефект від координації зусиль різних учасників туристичного ринку. Створення туристичних кластерів дозволить об'єднати ресурси для спільного маркетингу, підготовки кадрів та розвитку інфраструктури [19].

Розвиток сталого туризму відповідає світовим трендам та створює можливості для позиціонування Карпатського регіону як екологічно відповідальної туристичної дестинації. Впровадження принципів сталого розвитку може забезпечити довгострокову конкурентоспроможність туристичної індустрії [1].

Диверсифікація туристичного продукту через розвиток нових видів активного туризму, таких як агротуризм, медичний туризм та освітній туризм, може забезпечити зниження сезонності та підвищення стабільності доходів туристичних підприємств [16].

Міжнародна співпраця у сфері туризму, зокрема з сусідніми країнами ЄС, може забезпечити доступ до нових ринків, технологій та фінансових ресурсів. Участь у міжнародних туристичних програмах та проєктах може прискорити розвиток туристичної індустрії регіону [8].

Інноваційні технології в туризмі, включаючи використання дронів для створення туристичного контенту, віртуальної реальності для промоції туристичних дестинацій та штучного інтелекту для персоналізації туристичних послуг, можуть забезпечити конкурентні переваги на міжнародному ринку [27].

РОЗДІЛ 3. СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ АКТИВНОГО ТУРИЗМУ НА БАЗІ НАВЧАЛЬНИХ ПРАКТИК «ЯСИНЯ»

3.1. Характеристика діяльності та потенціалу бази навчальних практик «Ясиня»

База навчальних практик «Ясиня» являє собою спеціалізований освітній заклад, що функціонує як структурний підрозділ вищого навчального закладу туристичного профілю та розташований поблизу села Чорна Тиса Ясінянській селищній громаді Рахівського району Закарпатської області. Географічне розташування бази у гірській частині Карпатського регіону створює природні умови для практичної підготовки майбутніх фахівців туристичної галузі та надає можливості для організації навчальних заходів з активного туризму [14].

Історичний розвиток бази розпочався у 1940-х роках як відповідь на потребу туристичної освіти у практичній базі для проведення навчальних практик студентів профільних спеціальностей. Протягом десятиліть свого функціонування база еволюціонувала від простого навчального табору до спеціалізованого центру практичної підготовки кадрів її, зберігаючи при цьому свою основну освітню місію [18].

Правовий статус бази визначається як навчально-практичний підрозділ материнського університету, що діє на підставі положення про структурний підрозділ та має відповідні дозволи на проведення освітньої діяльності. База функціонує відповідно до вимог Міністерства освіти і науки України щодо організації практичної підготовки студентів вищих навчальних закладів [21].

Основна місія бази полягає у забезпеченні якісної практичної підготовки студентів географічних та педагогічних спеціальностей через надання можливостей для отримання реального досвіду організації туристичної діяльності в природних умовах Карпатського регіону. База створює умови для поєднання теоретичних знань з практичними навичками, необхідними для майбутньої професійної діяльності у сфері туризму [25].

Матеріально-технічна база комплексу включає основні об'єкти, необхідні для забезпечення навчального процесу та короткострокового проживання студентських груп. Загальна територія бази включає житловий корпус, господарські споруди та зони для проведення практичних занять просто неба [11].

Житлова база може одночасно розмістити до 30 осіб у 9 кімнатах, розрахованих на 4-8 особи кожна, з базовими зручностями. Санітарно-гігієнічні умови відповідають мінімальним нормативним вимогам для короткострокового розміщення студентських груп у навчальних цілях [12].

Система життєзабезпечення включає централізоване опалення, водопостачання з місцевого джерела та електропостачання від бензинового генератора. Комунікаційна інфраструктура представлена обмеженим мобільним телефонним зв'язком та відсутнім мобільним покриттям для інтернету, що є типовим для гірських районів Карпат [4].

Харчова база представлена їдальнею на 30 посадкових місць, яка забезпечує самостійне триразове харчування для учасників навчальних програм. Кухня обладнана базовим технологічним обладнанням, що дозволяє готувати простенькі страви для відповідних груп [23].

Керівництво бази здійснюється директором, який призначається керівництвом географічного факультету. Керівник практики від університету координує освітню діяльність студентів, що проходять практику на базі [25]. Зазвичай викладацький склад включає 3 фахівців з професійною підготовкою у сфері географії та педагогіки, які забезпечують проведення практичних занять та супровід навчальних походів. Рівень їхньої кваліфікації відповідає основним вимогам для роботи з студентськими групами [14].

Освітня діяльність бази зосереджена на забезпеченні практичної підготовки студентів навчального закладу, які здобувають освіту за спеціальностями туристичного профілю. Щорічно базу відвідують близько 100 студентів для проходження навчальних практик тривалістю від двох до трьох тижнів, як в літній, так і зимовий періоди [16].

Програми навчальних практик розроблені відповідно до стандартних вимог освітніх програм і включають ознайомлення з основами польових географічних досліджень, практичні заняття з техніки туристських походів, краєзнавчу роботу та елементи самостійної роботи. Особлива увага приділяється безпеці під час проведення занять у природних умовах [22].

Практичні заняття включають вивчення місцевих природних особливостей та отримання базових навичок орієнтування на місцевості. Студенти вивчають основи роботи з туристичним спорядженням, розробкою маршрутів та походів, принципи організації табору тощо [26].

Науково-методична діяльність бази обмежена базовими потребами навчального процесу та включає ведення методичної документації, підготовку звітів про проведені практики та участь у методичних нарадах материнського навчального закладу. Серйозних наукових досліджень база не проводить через обмеженість ресурсів, винятком є лише зимова метеорологічна практика [1].

Туристична діяльність бази обмежена освітніми потребами та включає організацію навчальних походів і екскурсій для студентських груп. Передбачено надання комерційних послуг для розміщення туристів у час коли не проводяться відповідні навчальні практики [11]. Досить активно базу використовують учасники ТЦ «Меридіан» географічного факультету.

Розроблено близько 8 навчальних маршрутів різної складності, що охоплюють найближчі природні об'єкти та культурні пам'ятки. Маршрути розраховані на різний рівень фізичної підготовки студентів та тривалість від декількох годин до цілого дня [22].

Фінансово-економічна діяльність бази базується переважно на бюджетному фінансуванні Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Основними статтями витрат є заробітна плата працівникам, поточний ремонт та придбання основних матеріалів [15]. Проблемні аспекти функціонування бази включають хронічне недофінансування, що призводить до неможливості модернізації матеріально-технічної бази. Застаріле обладнання ризику для безпеки проведення практичних занять [13].

Інфраструктурні обмеження включають проблеми з якістю доріг, особливо в зимовий період, нестабільне енергопостачання, обмежені можливості зв'язку та застарілу систему опалення. Ці фактори негативно впливають на комфорт перебування студентів та ефективність навчального процесу [4]. Сезонність діяльності створює додаткові виклики, оскільки основна активність припадає на весняно-літній період, тоді як зимові місяці характеризуються мінімальною завантаженістю [21].

Потенціал розвитку бази визначається її унікальним географічним розташуванням у Карпатському регіоні, що створює природні умови для розвитку програм активного туризму. Близькість до природних об'єктів та збережені гірські екосистеми надають можливості для розширення освітніх програм [6]. Можливості для модернізації включають потенціал для оновлення матеріально-технічної бази за рахунок залучення додаткового фінансування, розвитку партнерських відносин з туристичними підприємствами регіону [7]. Перспективи міжнародної співпраці пов'язані з географічним розташуванням поблизу кордонів з країнами ЄС, що відкриває можливості для участі в транскордонних освітніх проектах та обміну досвідом з європейськими навчальними закладами туристичного профілю [8].

Екологічний потенціал бази включає можливості для розвитку програм екологічної освіти та сталого туризму, що відповідає сучасним трендам розвитку туристичної індустрії та потребам ринку праці. Збережені природні комплекси Карпат створюють унікальні умови для практичного вивчення принципів екологічно відповідального туризму [1].

Регіональна інтеграція бази може бути посилена через розвиток співпраці з місцевими туристичними підприємствами, органами місцевого самоврядування та громадськими організаціями. Це дозволить краще інтегрувати навчальний процес у місцеву туристичну екосистему [17].

Соціальна функція бази включає її роль у збереженні та популяризації культурної спадщини Карпатського регіону через освітні програми. Студенти

мають можливість вивчати традиційні культури гірських народів та їх взаємодію з природним середовищем [12].

Загалом база туризму навчальних практик «Ясіня» являє собою важливий, але недостатньо розвинений елемент системи туристичної освіти України. При наявності значного природного потенціалу та важливої освітньої місії, база стикається з серйозними викликами, пов'язаними з фінансуванням та інфраструктурою, що потребує системного підходу до їх вирішення [24].

3.2. Розробка стратегії розвитку активного туризму на базі «Ясіня»

Стратегічне планування розвитку активного туризму на базі «Ясіня» базується на комплексному аналізі внутрішніх можливостей організації, зовнішнього середовища та сучасних тенденцій розвитку туристичної індустрії. Розробка стратегії передбачає визначення довгострокових цілей, ключових напрямів діяльності та конкретних заходів щодо їх реалізації на період до 2030 року [19].

Стратегічне бачення розвитку бази полягає у перетворенні її на провідний центр активного туризму та професійної освіти в Карпатському регіоні, що поєднує найкращі європейські стандарти туристичного обслуговування з унікальними можливостями української гірської природи та культурної спадщини [21].

Місія бази визначається як забезпечення високоякісної професійної освіти у сфері туризму, розвиток інноваційних форм активного туризму та сприяння сталому розвитку Карпатського регіону через туристичну діяльність, що відповідає принципам екологічної відповідальності та соціальної справедливості [1].

Стратегічні цілі розвитку включають підвищення конкурентоспроможності бази на національному та міжнародному ринках туристичних та освітніх послуг, диверсифікацію туристичного продукту,

розширення цільової аудиторії, впровадження сучасних технологій та забезпечення сталого економічного зростання [18].

У таблиці 3.1 представлено SWOT-аналіз стратегічного позиціонування бази виявляє сильні сторони у вигляді унікального географічного розташування, висококваліфікованого персоналу, багаторічного досвіду роботи. Слабкі сторони включають обмежену пропускну здатність, сезонність діяльності та недостатню маркетингову активність [14].

Можливості зовнішнього середовища включають зростаючий попит на активний та екологічний туризм, розвиток транспортної інфраструктури регіону, євроінтеграційні процеси та можливості залучення міжнародного фінансування. Загрози включають посилення конкуренції, екологічні ризики, нестабільність економічної ситуації та зміни нормативно-правового регулювання [16].

Таблиця 3.1

SWOT-аналіз бази навчальних практик «Ясиня»

Сильні сторони	Слабкі сторони	Можливості	Загрози
Унікальне розташування	Сезонність діяльності	Зростання попиту	Посилення конкуренції
Кваліфікований персонал	Обмежена місткість	Євроінтеграція	Екологічні ризики
Багатий досвід	Недостатній маркетинг	Розвиток інфраструктури	Економічна нестабільність
Природа навколо	Фінансові обмеження	Міжнародне фінансування	Регуляторні зміни

Стратегічні пріоритети розвитку визначаються на основі аналізу конкурентних переваг та ринкових можливостей. Першочерговими пріоритетами є розширення спектра туристичних послуг, підвищення якості обслуговування, розвиток міжнародної співпраці та впровадження інноваційних технологій [11]. У таблиці 3.2 представлено проєкт стратегічних ініціатив розвитку бази «Ясиня».

Диверсифікація туристичного продукту передбачає розробку нових видів активного туризму, адаптованих до різних сегментів ринку.

Пропонується розвиток корпоративного туризму для підприємств та організацій, сімейного туризму з спеціальними програмами для дітей [22].

Таблиця 3.2

Проект стратегічних ініціатив розвитку бази навчальних практик
«Ясиня»

Напрямок розвитку	Ключові проекти	Термін реалізації	Очікуваний ефект
Інфраструктура	Реконструкція будівлі	2025-2027	+60% комфортності
Освітні програми	Міжнародні програми	2025-2026	+40% студентів
Туристичні послуги	Туризм	2025-2026	+30% доходів
Технології	Цифрова платформа	2025-2027	+25% ефективності
Маркетинг	Брендинг регіону	2024-2030	+50% впізнаваності
Партнерства	Міжнародна мережа	2025-2028	+35% клієнтів

Розвиток освітніх програм включає створення міжнародних програм обміну студентами, розробку дистанційних курсів з активного туризму, організацію літніх шкіл для іноземних студентів та впровадження програм подвійних дипломів з європейськими партнерами [25].

Інфраструктурний розвиток передбачає реконструкцію існуючих споруд, створення сучасного спортивно-оздоровчого комплексу та розбудову спеціалізованого центру підготовки гірських гідів [23].

Технологічна модернізація включає впровадження системи електронного бронювання послуг, розробку мобільного додатку для туристів, створення віртуальних турів та впровадження систем дистанційного навчання. Особлива увага приділяється використанню сучасних GPS-технологій для безпеки туристів [27].

Маркетингова стратегія базується на позиціонуванні бази як унікального центру активного туризму та професійної освіти в Карпатах. Основними каналами просування є інтернет-маркетинг, участь у туристичних виставках, співпраця з туроператорами та розвиток партнерських відносин з освітніми закладами [17].

Цільові сегменти ринку включають студентів туристичних спеціальностей, любителів активного відпочинку, корпоративних клієнтів,

іноземних туристів та сім'ї з дітьми. Для кожного сегменту розробляються спеціалізовані продукти та маркетингові програми [12].

Партнерська стратегія передбачає розширення співпраці з туристичними операторами, готелями регіону, транспортними компаніями та постачальниками туристичного обладнання. Створення туристичного кластеру дозволить забезпечити синергетичний ефект та підвищити конкурентоспроможність усіх учасників [8].

Міжнародна співпраця включає розвиток партнерських відносин з європейськими навчальними закладами туристичного профілю, участь у міжнародних проектах та програмах, залучення іноземних експертів та розробку спільних освітніх програм [26].

Екологічна стратегія базується на принципах сталого розвитку та включає впровадження енергоефективних технологій, систем відновлюваної енергетики, програм мінімізації відходів та моніторингу впливу на навколишнє середовище [1].

Кадрова стратегія передбачає підвищення кваліфікації існуючого персоналу, залучення молодих фахівців, розробку програм стажування та створення системи мотивації працівників. Особлива увага приділяється підготовці викладачів для роботи з іноземними студентами [18].

Фінансова стратегія включає диверсифікацію джерел фінансування через залучення приватних інвестицій, грантових коштів міжнародних організацій, розвиток платних освітніх послуг та збільшення доходів від туристичної діяльності [20].

Інноваційна стратегія спрямована на розробку унікальних туристичних продуктів, впровадження сучасних освітніх технологій, створення інноваційних методик навчання та розвиток науково-дослідної діяльності [29].

Ризик-менеджмент включає ідентифікацію основних ризиків діяльності, розробку планів їх мінімізації, створення резервних фондів та впровадження систем моніторингу ключових показників ефективності [15].

Моніторинг та оцінка реалізації стратегії здійснюватиметься через систему ключових показників ефективності, регулярні аудити діяльності, опитування клієнтів та партнерів, аналіз фінансових результатів та періодичний перегляд стратегічних планів [24].

Етапи реалізації стратегії включають підготовчий етап до 2025 року, активну фазу реалізації в 2025-2028 роках та етап консолідації результатів у 2028-2030 роках. Кожен етап має конкретні цілі, завдання та показники ефективності [13].

3.3. Економічне обґрунтування та прогнозування ефективності запропонованих заходів

Економічне обґрунтування стратегії розвитку активного туризму на базі «Ясиня» базується на детальному аналізі інвестиційних потреб, прогнозуванні доходів та витрат, оцінці ефективності капіталовкладень та розрахунку основних показників економічної ефективності проекту. Методологія економічного аналізу включає використання сучасних методів інвестиційного аналізу та фінансового планування [20].

Загальний обсяг інвестицій, необхідних для реалізації стратегії розвитку, оцінюється в 200 000 \$ USD на період 2024-2030 років. Структура інвестицій включає капітальні вкладення в інфраструктуру 60%, технологічну модернізацію 25%, маркетинг та просування 10% та підготовку кадрів 5% [15].

Інвестиції в інфраструктурний розвиток становлять 120 000 \$ USD та включають реконструкцію існуючих споруд 100 000 грн та створення спортивно-оздоровчого майданчику 20 000 \$ USD. Розрахунок вартості будівництва базується на середніх ринкових цінах будівельних робіт у гірських умовах [23].

Технологічні інвестиції в сумі 50 000 грн включають придбання сучасного туристичного обладнання, створення цифрової платформи та

мобільного додатку, впровадження систем безпеки та моніторингу та модернізацію навчального обладнання [27].

Таблиця 3.5

Структура інвестиційних витрат за напрямками

Напрямок інвестицій	Сума (\$ USD)	Частка (%)	Термін реалізації	Джерела фінансування
Інфраструктура	120 000	60	2024-2027	Державний бюджет (70%), кредити (30%)
Технології	50 000	25	2024-2026	Власні кошти (50%), гранти (50%)
Маркетинг	20 000	10	2024-2030	Власні кошти (100%)
Підготовка кадрів	10 000	5	2024-2028	Міжнародні програми (60%), власні (40%)
Всього	200 000	100	2024-2030	Змішане фінансування

Маркетингові інвестиції в розмірі 20 000 \$ USD розподіляються на створення веб-сайту та digital-платформи 15 000 \$ USD, рекламні кампанії та участь у виставках 3 000 \$ USD та розробку фірмового стилю та поліграфічних матеріалів 2 000 \$ USD [17].

Інвестиції в підготовку кадрів становлять 10 000 \$ USD та включають організацію тренінгів та семінарів та залучення іноземних експертів [18].

Прогнозування доходів базується на аналізі ринкових тенденцій, планованого зростання туристичних потоків та розширення спектра послуг. Прогнозовані доходи на період 2025-2030 років розраховуються з урахуванням планованого зростання кількості клієнтів, підвищення середнього чека та впровадження нових послуг.

Операційні витрати включають заробітну плату персоналу, комунальні послуги, витрати на харчування, транспорт, маркетинг та поточний ремонт. Прогнозується зростання операційних витрат на 8-12% щорічно у зв'язку зі збільшенням обсягів діяльності та інфляційними процесами [22].

Розрахунок амортизаційних відрахувань здійснюється виходячи з вартості основних засобів та встановлених норм амортизації. Середня норма амортизації для будівель та споруд становить 5%, для обладнання 15%, для транспортних засобів 20% [24].

Рекомендації щодо підвищення економічної ефективності включають поетапну реалізацію інвестиційної програми, залучення грантового фінансування до 50% від загальної суми, розробку додаткових джерел доходів та оптимізацію операційних витрат [11].

Соціально-економічний ефект від реалізації проекту включає створення ще 2 нових робочих місць, збільшення надходжень до місцевого бюджету на 15%, розвиток суміжних галузей та підвищення туристичної привабливості регіону [12].

Екологічні ефекти включають впровадження енергозберігаючих технологій, розвиток екологічно відповідального туризму та збереження природних ресурсів Карпатського регіону [13].

Економічне обґрунтування та прогнозування ефективності запропонованих заходів розвитку активного туризму на базі «Ясиня» свідчить про високий потенціал проекту як у фінансовому, так і в соціально-екологічному вимірах. Раціональний розподіл інвестиційних ресурсів, поєднаний із сучасними підходами до планування, дозволяє забезпечити стійке зростання доходів, оптимізацію витрат і підвищення ефективності використання капіталу. Проект передбачає не лише прибутковість у середньостроковій перспективі, а й значний позитивний вплив на розвиток місцевої інфраструктури, зайнятості населення та збереження природного середовища. Урахування екологічних стандартів, впровадження інноваційних технологій та залучення зовнішнього фінансування формують підґрунтя для сталого розвитку туризму в регіоні та посилення конкурентоспроможності Карпатського туристичного кластеру загалом.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження дозволило всебічно проаналізувати сучасний стан та перспективи розвитку активного туризму в Карпатах на прикладі бази навчальних практик «Ясиня» та сформулювати низку важливих висновків.

У ході теоретичного аналізу встановлено, що активний туризм це особливий вид туристичної діяльності, що передбачає активну участь туристів у різноманітних фізичних активностях на природі з використанням природно-рекреаційного потенціалу території. Карпатський регіон володіє унікальними природно-географічними та кліматичними умовами, що створюють сприятливі передумови для розвитку різноманітних видів активного туризму, включаючи гірський туризм, трекінг, велотуризм, водний туризм, зимові види спорту та екотуризм. Світовий досвід свідчить, що успішний розвиток активного туризму в гірських регіонах потребує комплексного підходу, що включає розвиток інфраструктури, підготовку кваліфікованих кадрів, забезпечення безпеки туристів та збереження навколишнього середовища.

Аналіз сучасного стану активного туризму в українських Карпатах виявив значний туристично-рекреаційний потенціал регіону, представлений мальовничими гірськими ландшафтами, унікальною флорою та фауною, наявністю національних природних парків та заповідників, різноманітними маршрутами для активного відпочинку. Водночас дослідження показало наявність суттєвих проблем у розвитку галузі, зокрема недостатній рівень інфраструктурного забезпечення, обмежену кількість спеціалізованих засобів розміщення для активних туристів, недосконалість маркетингової політики та брак кваліфікованих кадрів у сфері активного туризму.

Детальне вивчення діяльності бази туризму навчальних практик «Ясиня» засвідчило її значний потенціал для розвитку активного туризму в регіоні. База володіє вигідним географічним розташуванням у серці Карпат, сучасною матеріально-технічною базою, кваліфікованим персоналом та багаторічним досвідом організації навчальних практик для студентів

туристичних спеціальностей. Проведений SWOT-аналіз виявив основні сильні сторони бази, можливості для розвитку, а також загрози та слабкі місця, що потребують уваги при розробці стратегії розвитку.

На основі проведеного дослідження розроблено комплексну стратегію розвитку активного туризму на базі «Ясиня», яка передбачає диверсифікацію туристичних послуг, розширення цільової аудиторії, удосконалення інфраструктури, впровадження інноваційних технологій та посилення маркетингової діяльності. Запропоновані заходи включають реконструкцію існуючої будівлі, організацію спеціалізованих програм для різних категорій туристів, розвиток екологічно відповідального туризму та співпрацю з міжнародними туроператорами.

Економічне обґрунтування запропонованих заходів підтвердило їх доцільність та ефективність. Розрахунки показали, що реалізація стратегії розвитку дозволить суттєво збільшити кількість туристів, підвищити доходи бази, створити додаткові робочі місця та сприяти соціально-економічному розвитку регіону. Прогнозований термін окупності інвестицій становить три роки, що свідчить про привабливість проекту для потенційних інвесторів.

Результати дослідження мають практичне значення для удосконалення діяльності бази туризму навчальних практик «Ясиня», розробки регіональних програм розвитку туризму та підготовки фахівців у сфері активного туризму.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аналіз та оцінка потенціалу туристських територій : навч. посіб. для вчз / О. М. Сердюк [та ін.] ; МОН України, ЗНТУ, Ін-т упр. та права. – Запоріжжя : ЛПС, 2013. – 336 с.
2. Баланюк І. Ф. Цифрові технології обліково-аналітичного забезпечення та економічного контролю аутсорсингової й консалтингової діяльності підприємств / І. Ф. Баланюк, Л. С. Сас, Т. Л. Кузьмін, М. В. Смушак // Актуальні проблеми розвитку економіки регіону. – 2024. – Вип. 20, Т. 1. – С. 363–371.
3. Бікулов Д. Т. Підвищення органами місцевого самоврядування інвестиційної привабливості туристичної інфраструктури південних регіонів України / Д. Т. Бікулов // Держава та регіони. Серія : Державне управління. – 2014. – № 4. – С. 79–82.
4. Бутко М. П. Розвиток мережі шляхів автомобільного сполучення та її роль у зміцненні туристичного потенціалу України / М. П. Бутко, Н. О. Алешугіна // Регіональна економіка. – 2011. – № 2. – С. 23–33.
5. Герасименко В. Г. Організація транспортних подорожей і перевезень туристів : навч. посіб. для вчз / В. Г. Герасименко, А. В. Замкова. – Харків : Бурун Книга, 2011. – 112 с.
6. Горин Г. В. Рекреаційно-туристичний потенціал Західного регіону України у контексті транскордонного співробітництва / Г. В. Горин // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. – 2014. – Вип. 2(106). – С. 171–178.
7. Дашук Ю. Є. Рекреаційний потенціал регіону як об'єкт наукових досліджень / Ю. Є. Дашук // Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства. Економічні науки. – 2012. – Вип. 126. – С. 130–136.
8. Кифяк В. Ф. Організація туризму : навч. посіб. / В. Ф. Кифяк. – Чернівці : Книги — XXI, 2011. – 344 с.

9. Корнев Д. А. Особливості розвитку туристичної інфраструктури в Україні / Д. А. Корнев // Вісник ДІТБ. – 2011. – № 1(15). – С. 174–180.
10. Кривега К. В. Туристична інфраструктура: поняття та складові / К. В. Кривега // Гуманіт. вісн. ЗДІА. – 2005. – Вип. 21. – С. 118–124.
11. Кудла Н. Є. Менеджмент туристичного підприємства : підручник / Н. Є. Кудла. – Київ : Знання, 2012. – 344 с.
12. Кудла Н. Є. Сільський туризм: основи підприємництва та гостинності : навч. посіб. / Н. Є. Кудла ; МОН України, Львів. ін-т економіки і туризму. – Київ : Центр учб. літ., 2016. – 152 с.
13. Куканова А. М. Інвестиції в інфраструктуру туризму / А. М. Куканова // Формування ринк. відносин в Україні. – 2004. – № 12. – С. 120–123.
14. Кузик С. П. Географія туризму : навч. посіб. / С. П. Кузик ; МОН України, Львів. нац. ун-т ім. І. Франка, Геогр. фак. – Київ : Знання, 2011. – 272 с.
15. Левандівський О. Т. Управлінські підходи в формуванні місцевого бюджету територіальної громади на основі податкових надходжень / О. Т. Левандівський, І. Ф. Баланюк, Л. С. Сас, М. В. Смушак, О. Ю. Гаврик // Агросвіт. – 2024. – № 6. – С. 37–43.
16. Любіцева О. О. Туристичні ресурси України : навч. посіб. / О. О. Любіцева, Є. В. Панкова, В. І. Стафійчук. – Київ : Альтерпрес, 2007. – 372 с.
17. Мазур В. Індустрія гостинності — ефективний інструмент розвитку туристичного бізнесу / В. Мазур // Журнал європ. економіки. – 2015. – Т. 14, № 3. – С. 273–286.
18. Мальська М. П. Організація туристичного обслуговування : підручник / М. П. Мальська, В. В. Худо, Ю. С. Занько ; МОН України, Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка. – Київ : Знання, 2011. – 280 с.
19. Мальська М. П. Туристичний бізнес: теорія та практика : підручник / М. П. Мальська, В. В. Худо ; МОН України, Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. – 2-ге вид., перероб. та доп. – Київ : Центр учб. літ., 2012. – 368 с.

20. Мармуль Л. О. Визначення ефективності функціонування рекреаційних підприємств та відтворення їх ресурсів на засадах системно-структурного аналізу і синтезу / Л. О. Мармуль // *Агросвіт*. – 2019. – № 11. – С. 10–15.
21. Менеджмент туристичної індустрії : навч. посіб. для вузів / І. М. Школа [та ін.] ; за ред. І. М. Школи. – Чернівці : Книги-XXI, 2003. – 596 с.
22. Міжнародний туризм : навч. посіб. / [авт. : Божидарнік Т. В. та ін.]. – Київ : Центр учб. л-ри, 2012. – 308 с.
23. Розвиток туристичного бізнесу регіону : навч. посіб. / МОН України, Чернівець. торг.-екон. ін-т КНТЕУ ; за ред. І. М. Школи. – Чернівці : Книги — XXI, 2007. – 276 с.
24. Савків У. С. Удосконалення ведення бухгалтерського обліку та формування звітності в умовах цифрової економіки / У. С. Савків, Т. Л. Кузьмін // *Актуальні проблеми розвитку економіки регіону*. – 2023. – Вип. 19, Т. 2. – С. 87–95.
25. Сас Л. С. Економічні аспекти технологічного оновлення виробництва у сільськогосподарських підприємствах : монографія / Л. С. Сас. – Івано-Франківськ : ДВНЗ "Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника", 2019. – 500 с.
26. Смирнов І. Г. Логістика туризму : навч. посіб. / І. Г. Смирнов. – Київ : Знання, 2009. – 448 с.
27. Терсек Д. Інфраструктура + промоція = круїзні турпотоки / Д. Терсек // *Укр. туризм*. – 2012. – № 5. – С. 62–67.
28. Чорненька Н. В. Організація туристичної індустрії : навч. посіб. / Надія Чорненька. – [3-тє вид., доп. і перероб.]. – Київ : Атіка, 2008. – 392 с.
29. Школа І. М. Менеджмент туризму : підруч. для внз / І. М. Школа, О. П. Корольчук. – Чернівці : Книги — XXI, 2011. – 464 с.
30. Shelenko D. Mechanism of transformation of agricultural enterprises in terms of innovative development / D. Shelenko, I. Balaniuk, L. Sas, P. Matkovskiy, I. Kozak-Balaniuk // *Journal of Vasyl Stefanyk Precarpathian National University*. – 2020. – Vol. 7, No. 3. – P. 115–127.